

| Huszonhat év Pálhalmán

Begördül kocsink a bekötőútra. Nyugodt, rezzenéstelen a vidék. A távolban, mint nagyvárosi jelkép, magasodik a vasmű. Szemünk előtt a termőre fordult, nyárba igyekvő táj: kukorica, búza. Az út mentén, komótosan poroszkálva, elitéltek tisztítják, kapálgatják a vízlevezető árkot. Micsoda nyugalom, gondolom, s érzem ugyanakkor, csalóka e már-már idillinek tetsző benyomás. Az utat sorompó választja ketté. Itt még a *kint*; ott már a *bent* törvényei. A parancsnokot keresük, az őr tiszteleg, s indul a telefonhoz.

Tolnay Kálmán ezredes 1959 óta a Pálhalmi Börtön és Fogház parancsnoka. E huszonhat év történelmi léptékkal mérve is korszakos idő, hiszen Magyarországon e negyedszázad alatt hatalmas változások mentek végbe. Elég, ha csak jelzésszerűen utalunk a mezőgazdaság szocialista átszervezésére, a korszerű nagyipar megteremtésére, a demokratizmus kiteljesedésére, s arra a tényre, hogy az emberek életszínvonala — különösen a hatvanas és hetvenes években — jelentősen emelkedett. E társadalmi háttér, s a szűkebb környezet, Pálhalma, Dunaújváros formálta Tolnay Kálmán életét. Csoda-e, ha sorsa, elkötelezettsége összeforrott mindazzal, ami Pálhalmán e negyedszázadban történt? Most, hogy Tolnay Kálmán bv. ezredes nyugállományba vonul, együtt idézzük fel e negyedszázad sorsformáló hétköznapijait, azokat a változásokat, amelyek révén a Pálhalmi Célgazdaságot korszerű mezőgazdasági nagyüzemként ismeri az ország, Dunaújváros közelségét, nehézipari vonzerejét, mely megteremtette a széles körű foglalkoztatási ipari feltételeit.

— *Hogyan is kezdődött?*

— Az ötvenes évek elején, az akkori Sztálinváros építői ha körbenéztek, inkább a jövő képét áhították, mint a múltét. Miközben folyt az építkezés, és kirajzolódtak a leendő nagyváros körvonalai, épült a vasmű, s az ország legkülönbözőbb vidékeiről ide települők a városi életre rendezkedtek be, rengeteg volt itt az elhanyagolt földterület. Egyesítettek, tagosítottak, s a különböző átszervezések eredményeként létrejött 1951-ben a bernátkúti igazságügyi gazdaság. Ehhez csatolták később a hangosi és pálhalmi területeket. Az első idők — bizonytalanság — rendkívül nehezek lehettek, hiszen 1951 és 1955 között tízenkét parancsnok váltotta gyors egymásutánban egymást. Még akkor is, amikor nyolc évvel később, 1959-ben ide kerültem, bizony lehangelő volt a látvány. Nem csupán azért, mert egy letűnőben lévő világ tárgyi nyomait találtam itt, düledező viskókat, egykori cselédházakat, hanem azért is, mert tudtam, e széttagolt tájon — akkoriban elszórtan, két helyen, kis egységekben végezték az erőigényes kézi munkát — legelőször a személyi állománynak kell emberi körülményeket teremteni.

Ha egyetlen ór sem akar elmenni a mostoha körülmények miatt, akkor nagyobb erővel kezdhethetünk hozzá, hogy az elitélteket is a kor kívánalmainak megfelelően helyezzük el. A megroggyant, düledező cselédházakat leromboltuk, s azonnalmód kerestük azokat a kapcsolatokat, amelyek e vállalkozásunkat segíthették. Tudtam, vezetni annyi, mint változtatni! S itt változtatni való akadt bőven.

Megszerveztük a külső munkáltatást, háttünk mögött érezve az országos parancsnokság támogatását, együttműködtünk a 26-os Építőipari Vállalattal, s hozzákezdünk — hangsúlyozom, a személyi állomány életkörülményeinek javításával egy időben — a korszerű szálláskörletek építéséhez. Ma már nyilvánvaló, hogy az akkori döntés helyes volt. Lassan megváltozott a táj arculata. Stabilizálódott az állomány, felépült a lakótelep, sokan Dunaújvárosba költöztek, éreztem, az emberek biztonsága és nyugalma bátorítást ad nekem is.

Tolnay Kálmán kitüntetésének átvétele közben

Gyakran kértem, de kaptam is segítséget! A börtönparancsnok nem élhet zárt világban, elszigetelten, hiszen a büntetésvégrehajtási intézet maga is ezer szállal kötődik a kinti élethez. Tagja voltam a városi pártbizottságnak, a városi tanácsnak, érthető hát, hogy így gondolkoztam: keressük meg közös érdekeinket, dolgozzunk együtt, s utána, ha van miért, örüljünk is együtt! Juhász János, a pártbizottság akkori titkára, Tapolczai Jenő volt tanácselnök, Borovszky Ambrus, a vasmű régi vezérigazgatója hasonlóan gondolkodott. Talán nem véletlen, hogy Pálhalmán az 1966-tól kezdődő évtized az együttműködések évtizede.

— *Miként alakult eközben az elítéltek élete Pálhalmán?*

— Említettem már, hogy e vidékre a széttagoltság volt a jellemző. Nagy területen, nagy távolságokat átfogva kellett megszervezni a mezőgazdasági munkát, amely elsősorban idényjellegű tevékenység. Sok volt az esetlegesség. Nyáron dolgoztak az elítéltek a földeken, gondozták az állatokat, tették becsülettel a dolgukat, de . . . holtidényben, télen, nem tudtunk érdemi feladatot adni nekik. Tollfosztással telt az idő, bélyeget áztattak, borsót, babot válogattak. Nem volt folyamatos munka. Én úgy gondoltam, s ezt az elképzelésemet sokan támogatták, hogy *koncentrálni kell az erőket!* A különböző kis egységeket összevontuk, Sándorházán, Bernátkúton és Mélykúton korszerű körülményeket teremtettünk. Sándorházán és Bernátkúton férfiak élnek, Mélykúton nők. A több mint kétezer embernek aztán — így összevontan — már könnyebb volt folyamatos munkalehetőséget találni.

Együttműködési szerződést kötöttünk a Dunai Vasművel, és Sándorházán acélszerkezeti üzemet hoztunk létre. A kooperáció keretében eleinte rakoncaállványokat gyártottunk, majd megkezdtük a mezőgazdasági rendeltetésű könnyűszerkezetes csarnokok, illetve istállószerkezetek gyártását. Az elmúlt években mintegy tízmillió négyzetméter alapterületű épületszerkezet készült el. Ugyancsak elítéltek készítették az Albertirsa—Vinyica közötti elektromos távvezeték-rendszer tartóoszlopait, sőt — közzetve — a paksi atomerőmű építésén is részt vettünk.

Természetesen a Pálhalmi Célgazdaság mezőgazdasági jellegű tevékenysége e mozgalmas, változásokkal, kooperációval gazdagodó időszakban is meghatározó alaptevékenység maradt.

— *Mélykúton több mint négyszáz nő él. Az ő életük, sorsuk miként alakult?*

— Többféle megoldást kerestünk arra, hogy az itt élő nőket folyamatos munkával lássuk el. A hetvenes évek közepén jó ideig a szemüvegkeret-gyártás gyümölcsöző megoldás volt. Milliós nagyságrendben állítottak össze szemüvegkereteket a mélykúti elitelt nők. Egyéb formáit is kerestük a nők foglalkoztatásának. Az OFOTÉRT-tal kötött szerződés értelmében elektrolízissel ezüstöt nyerünk vissza a fotótermékekből.

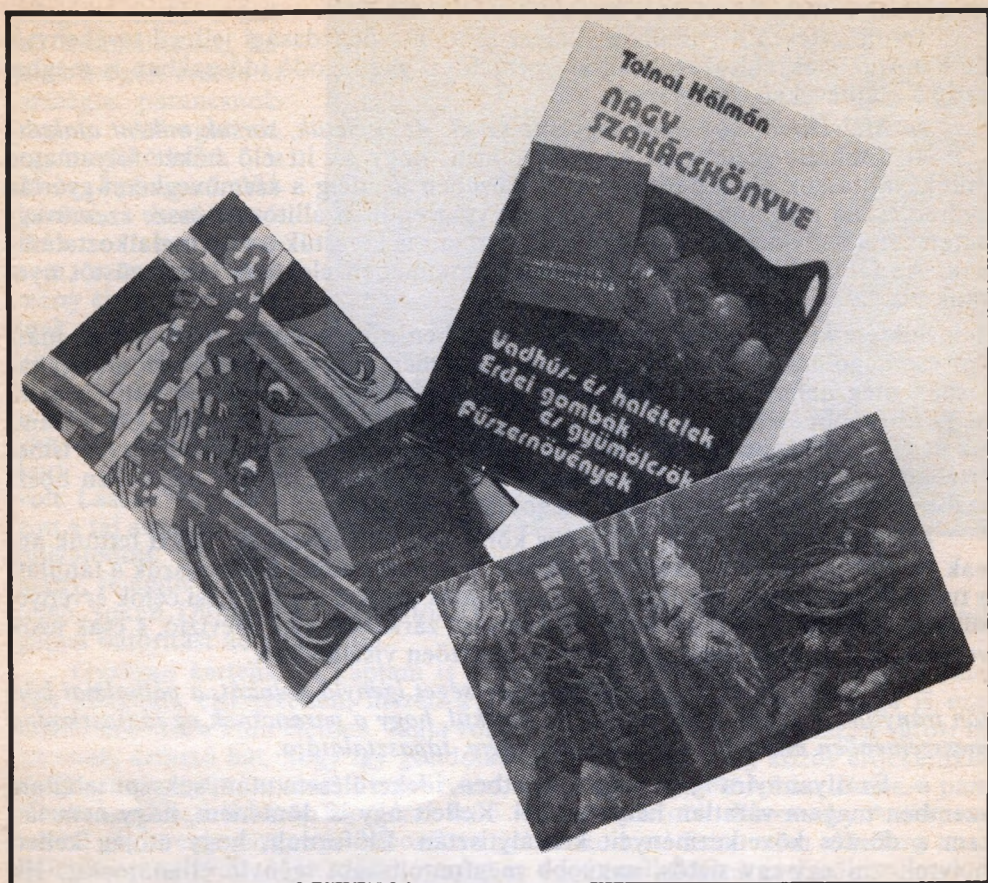
Sokféle kisebb munka adódik, nyáridőben a barackosban dolgoznak, máskor csomagolnak az édesipar számára, egészében véve azonban a női munkáltatásban még nem sikerült megtalálni az átfogó megoldást. Hozzá kell tennem, hogy az utóbbi években csökkent az érdeklődés a kvalifikálatlan munkaerő iránt. Az itt élő nők képzettségi szintje meglehetősen alacsony, s e feszítő tények ismeretében a jövőben azon kell munkálkodni utódaimnak, hogy e kérdésben hosszabb távra érvényes, egyetemes megoldást találjanak.

Mélykúton a szociális, kulturális körülmények kedvezőek. Sokat tettünk annak érdekében, hogy az itteni lányokban és asszonyokban felébresszük a tanulást, a tudás iránti vágyat. Munka és kikapcsolódás egységét, a nevelési célok érvényesülését szolgálja az a tény, hogy valamennyi zárkában van televízió, s csak azok veszítik el a tévzés jogát, akik fegyvelemsértően viselkednek.

— *E szerteágazó, nagy áttekintőképességet igénylő munkát, a pálhalmi börtön irányítását aligha lehet elképzelni anélkül, hogy a parancsnok ne támaszkodna messzemenően munkatársai felkészültségére, tapasztalatára.*

— Ez olyannyira igaz, hogy kezdetben, idekerülésem után, sokszor találtam szemben magam váratlan helyzetekkel. Kellett úgy is döntenem, hogy nem látam a döntés következményeit kristálytisztán. Előfordult, hogy utólag kellett helyrehozni egy-egy sietős, nagyobb megfontoltságot igénylő elhatározást. Hiszen, miként az országban, Pálhalmán is életformaváltás történt. A személyi állomány körülményei, lehetőségei gyökeresen megváltoztak, magyarán: javultak. Az elitáltak számára állandó és szervezett munkalehetőséget teremtettünk. Természetes, hogy ez a folyamat időnként nehézségekkel, konfliktusokkal járt. De én úgy tapasztaltam, hogy munkatársaim többsége igényelte a határozott, erőskezü irányítást. Igényes voltam velük szemben. Hagytam, dolgozzanak!

A vezetői döntésbe — különösen annak előkészítő szakaszába — bevontam a munkatársakat, számítottam érvelésükre, elképzeléseikre, hiszen a negyedszázad alatt kiváló szakemberek, mezőgazdászok, állattenyésztők, mérnökök, pedagógusok, közigazdászok nőttek itt fel, találtak maguknak tennivalót. Jómagam is rendelkeztem némi pedagógiai gyakorlattal, tudtam, a kedvvel, hozzáértéssel, önállóan végzett részfeladatok összegeződnek, s ennek a gazdaság, az intézet látja hasznát. Az is igaz, vitázni, érvelni, hadakozni, elképzeléseket felsorakoztatni csak a döntés pillanatáig lehetett. Számítottam közvetlen munkatársaim fogékonyságára, ha tetszik, alkotó fantáziájára, de ha döntöttünk: a végrehajtásban már egységes akaratot követeltem! Nem volt mindegy, a gazdaság, a munkáltatás megújulása miként sikerül. Mindez kockázattal is járt. Természetes tehát, hogy nagyon vigyáztam azokra a kapcsolatokra, amelyek a pálhalmi börtön mindennapjait szoros szálakkal fűzték a közvetlen környezet, a járás, a megye, a város életéhez. Mert valóban, sokszor támogatták elképzeléseimet a dunaújvárosi vezetők. Sokat törtük a fejünket azon, hogyan valósul meg gyorsabban, szebben egy-egy elhatározásunk.

A pálhalmi parancsnokot íróként is ismerik

— *Úgy tudom, sokakat meghökkentett a hetvenes évek elején az az elképzelés, amely aztán a Székesfehérvári Könnyűféműben megvalósult.*

— Kétségtelen, volt ebben az elhatározásban kockázat bőven. Amikor dr. Gál Lászlóval, a megyei bíróság elnökével, dr. Mátay Pál megyei főügyésszel, s Juhász Jánossal, önzetlen, segítőkész barátommal, a székesfehérvári KÖFÉM akkori igazgatójával azon törtük a fejünket, miként teremthetnénk munkaalkalmat a börtönből szabadultaknak, számolnunk kellett az előítéletekkel, a gyár dolgozóinak ellenérzésével, a megszokással . . . Tudtuk, a szabadulók családi élete a börtönben töltött évek alatt szétzilálódik, család, otthon, munkahely nélkül talpra állni nagyon nehéz. Féltő, hogy előbb-utóbb újabb bűncselekményt követnek el, s akkor egyrészt kárba vész a börtönbeli nevelés, másrészt a szabaduló lába alól végképp kicsúszik a talaj.

Nem volt akkoriban ismeretlen fogalom az *utógondozás*, de kevés gyakorlati példa akadt rá. A KÖFÉM ráadásul jól működő, munkaerő-igényes vállalat, távlati elképzelésekkel, megszületett hát az akkor merésznek tűnő elhatározás: Juhász János felajánlotta a KÖFÉM egyik lakóépületét, s a szabadultak nemcsak lakást, tisztességes munkát kaptak, hanem segítséget, figyelmet, emberséget és megbecsülést. A pedagógus Csenda Károly intézte ügyes-bajos dolgaikat. Öröm-

mel láttuk, hogy a KÖFÉM-be került szabadulók otthonra letek a szállón, biztos kenyérré a munkahelyen. Több mint tíz éve ennek.

Nyugodt, szabatos mondatokban kel életre az emberöltőnyi múlt. Sikerek, gondok, megpróbáltatások. Tolnay Kálmán maga is tudja, lezárult életének egy nagyon tevékeny, konkrét helyhez és időhöz kötődő korszaka. Tudja mindenki: a parancsnok céltudatos egyénisége, következetessége és szívóssága nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Pálhalma napjainkban korszerű büntetésvégrehajtási nagyüzem, amely széles és biztos alapokra tervezheti a következő évtizedek tennivalóit.

Tolnay Kálmán pedig — tervei szerint — visszatér kedves elfoglaltságához, a tájhoz, erdők, mezők vadon termő növényeihez s az irodalomhoz. Ritkaság, némelyek szerint képtelenség, hogy egy emberben ennyiféle törekvés férjen meg háborítatlanul. Holott, miként ezt Tolnay Kálmán tanulságos és színes élete bizonyítja, akad rá példa. Családból hozott örökség? Nyugtalanság, kíváncsiság, az új próbatételek izgalma? Mindez együtt. Tolnay Kálmán nagyapjától leste el a vadász mesterség fortélyait, édesanyja — ha kellett — vadon termő teafélékkel gyógyította, s bár szegény családból származott, ifjú emberként hónapos cselédként dolgozott, patinás helyen, Gundel Károly éttermében ismerhette meg a szakácsművészet titkait. A táj közelsége, az erdők mozgalmas csöndje mindig is vonzotta, a jó ízek, zamatok és különleges ételek pompája baráti társaságokban szerzett neki nem hervadó babért.

Vadászemberként, a Gödöllői Állami Vadgazdaságtól került a büntetésvégrehajtáshoz, majd bölcsészdiplomát szerzett, de a természettől, a határtól Pálhalmán sem szakadt el. Olyannyira nem, hogy ekkor íródtak elismerést hozó gasztronómiai tárgyú könyvei, sorra véve mindazt, amit gyermekora óta ismert. Írt vadon termő teanövényekről, gyümölcsfélékről, megjelent a Vadászok szakácskönyve és a Horgászok szakácskönyve című munkája, külön munkát szentelt a vadhúsok és a halételek ismertetésének, s mindezen ismereteket közép-európai keretbe foglalta, amikor elkészítette a Kárpát-medencében élő népek étkezési szokásait, ételkülönlegességeit összefoglaló gasztronómiai gyűjteményét.

Az ünnepi leltár még korántsem teljes. Pálhalmán, a börtönben, sok különös sorsú ember fordult meg az elmúlt évtizedekben. Regényeinek, novelláinak későbbi szereplői. E hányatott sorsú embereket Tolnay Kálmán pedagógusi alaposággal kérdezgette életük kudarcairól, válságaikról, reményeikről. Izgatta a kérdés: miért kell fölrúgni a társadalmi normákat, a közösség akarátát? Ezek az írássok cselekményesek, fordulatosak, néhol dokumentarista hűséggel őrzik egy-egy bűncselekmény kronológiáját. Megírásukhoz alapos helyismeret kellett, a börtön atmoszférájának mélyreható ábrázolása és nyitott szem, jobbitó szándék. Aligha írhatta volna meg Tolnay Kálmán ezeket a kriminálpedagógiai ihletésű műveket, ha nem ismeri ennyire mélyen, belülről a börtönök világát. De ismerte.

Mint ahogy az ő munkájának minőségét is jól ismerte és elismerte a büntetésvégrehajtás. Többször kitüntették. Kitüntetései sorában a Szocialista Magyarorszáért Érdemrend a legfrissebb, amely híven jelzi: a nyugdíjba vonult Tolnay Kálmán ezredes negyedszázados helytállása megőrzendő példa és követendő érték.

Turbók Attila—Zimmermann Béla